

СЕМНА СТРУКТУРА ТА ТИПОЛОГІЯ ЗВ'ЯЗКІВ АНГЛОМОВНОЇ ДИДАКТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ

Наталія Пасічник

Кандидат філологічних наук, асистент, кафедра теорії і практики перекладу,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
46027, м. Тернопіль, вул. М.Кривоноса, 2, e-mail.: pasichnyk1@yandex.ru

UDC: 81-11

ABSTRACT

The article presents the analysis of semantic structure of the English didactic lexicon that defines members of educational process, the analysis of semantic relations between constituents of the group is done as well.

Key words: didactic, didactic term, semantic structure, semantic relations.

У статті подається аналіз семної структури англомовної дидактичної лексики, що позначає учасників навчального процесу, здійснено аналіз семантичних зв'язків між конститuantами групи.

Ключові слова: дидактика, дидактичний термін, семна структура, семантичні зв'язки.

Метою нашої статті є аналіз семантичної структури англомовної дидактичної лексики та смислових зв'язків між конститuantами ЛСГ "учасник навчального процесу". Новизна висловленої проблеми зумовлена недостатністю ґрунтовних досліджень дидактичного фахового тексту та актуальністю використання нових лінгвістичних методик для аналізу спеціальної лексики. Аналіз семантичних зв'язків сьогодні є особливо актуальним, оскільки дозволяє глибше проаналізувати семантичну структуру лексичних одиниць.

Значення терміна, як складне утворення, є структурою ієрархічно пов'язаних компонентів. Основні складові, що утворюють структуру значення терміна, називають компонентами або елементарними одиницями смислу (семами). Розрізняємо також терміни семема – окреме значення багатозначного слова і сема – мінімальна одиниця змісту. За В. Левицьким, семантема як найбільший за обсягом елемент значення, – це сукупність семем, а семема – це сукупність сем. Отже, семна структура терміна – це набір структурно організованих смислів, сем, які складають інваріантне значення слова у площині мови [1, с.178]. Під семною структурою дидактичної термінології розуміємо сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених сем, які утворюють його значення. Поняття семної структури тісно пов'язане з поняттям семантичної класифікації, адже остання допомагає ґрунтовніше і детальніше виокремити спільні та диференційні семи терміна. Семантичну класифікацію розуміємо як угруповання слів мови відповідно до їхнього кореневого лексичного значення [2, с.92].

ЛСГ "учасник навчання" становить 32 % (147 терміноодиниць) від проаналізованої англомовної дидактичної термінології. Основну роль у формуванні ЛСГ "учасник навчального процесу" відіграють терміни, що марковані семами: вікова детермінанта, тривалість навчання, науковий напрямок, форма навчання, науковий ступінь; для суб'єктів навчання: предметна спеціалізація, кваліфікація, члени педагогічного колективу, молодший викладацький склад, старший викладацький склад, наявність наукового ступеня, відсутність наукового ступеня, повна зайнятість, часткова зайнятість, адміністративні посади.

ЛСГ "учасник навчального процесу" містить наступні ЛСП, репрезентовані термінологічними одиницями: 1. ЛСП "суб'єкти навчального процесу": elementary school teacher (primary school teacher) – учитель початкової школи, subject teacher (subject specialist) –

учитель-предметник, university teacher, faculty member – викладач у вищій школі, tutor, instructor, instructress, assistant professor, lecturer, junior (assistant) lecturer, senior lecturer, associate professor, professor – старший та молодший викладацький склад у вищій школі.
 2. ЛСП “об’єкти навчального процесу”: infants, juniors – учні молодшої школи, pupils (graders) – учні середньої школи, students (freshman, sophomore, junior student, senior student) – студенти вищої школи, dissertators – дисертанти, doctoral students – докторанти.
 3. ЛСП “наукові ступені”: Bachelor’s degree (First degree) – бакалавр, Master’s degree – магістр, Doctor’s degree – доктор.

Розглядаючи їх у гіперо-гіпонімічних зв’язках, зазначимо, що гіперонімом зазначеної категорії виступає дидактичний термін educational process participant – учасник навчального процесу. Гіпоніми, залежно від приналежності до освітнього ступеня, групуємо так: “учасники навчального процесу початкової освіти” – educational process participant of primary education, “учасники навчального процесу середньої освіти” – educational process participant of secondary education, “учасники навчального процесу вищої освіти” – educational process participant of higher education.

Під час аналізу ЛСП (лексико-семантична підгрупа) “об’єкти навчального процесу початкової освіти (pupils – учні”, до якої належать дидактичні терміни: primary school pupil (брит.) і grader (амер.) – учень початкової школи була виявлена сема вікової детермінанти, за допомогою якої виділяємо два дидактичні терміни: infants – учні молодшої початкової школи віком 5 – 7 років та juniors – учні старшої початкової школи віком 8-11 років [3].

У ЛСП “суб’єкти навчального процесу (вчителі – teachers) початкової освіти” терміни марковані семами: кількість років навчання учнів початкової школи одним вчителем, предметна спеціалізація, організація класного і позакласного дозвілля учнів початкової школи. Наприклад, elementary school teacher (амер.), primary school teacher (брит.) – учитель початкової школи, subject specialist (амер., subject teacher) – учитель-предметник тощо. У ЛСП “учасники навчального процесу середньої школи” виокремлюємо дві підгрупи: “суб’єкти навчального процесу (вчителі – teachers)” та “об’єкти навчального процесу (учні, студенти – pupils).

Розглянемо ЛСП дидактичних термінів “об’єкти навчального процесу (pupils – учні, студенти) середньої освіти”. Лексеми, що формують дану підгрупу, позначені семами secondary school pupil (брит.) – junior high school student (амер.) – учень основної середньої школи. Наприклад, freshman – учень дев’ятого класу старшої середньої школи, junior – учень одинадцятого класу старшої середньої школи, sophomore – учень десятого класу старшої середньої школи, senior – учень дванадцятого класу старшої середньої школи тощо.

Для ЛСП “учасники навчального процесу у вищій школі (об’єкти навчального процесу)” характерні семи: тривалість навчання, науковий напрямок, вік особи, що навчається, форма навчання. Наприклад, student – студент, co-educated (co-ed амер.) – студент, freshman – студент першого курсу, sophomore – студент другого курсу, junior student – студент третього курсу, senior student – студент четвертого курсу, fresher (розм.) – новачок, repeat – студент-другокурсник, post-graduate student (брит.), graduate student (амер.) – студент, який продовжує навчання після отримання ступеня бакалавра тощо. Окремо виділяємо ЛСП “суб’єкти навчального процесу у вищій школі”. Наприклад, tutor, lecturer, instructor, assistant professor (амер.) – асистент (викладач-асистент), lecturer, junior (assistant) lecturer (брит.) – викладач-асистент, assistant professor – викладач із дипломом бакалавра чи магістра (у великих університетах – доктора філософії (PhD) тощо.

Гіперо-гіпонімічний (родо-видовий) зв’язок, за яким обидві лексеми характеризуються наявністю спільних сем, але окрім них видова одиниця включає одну, чи кілька диференційних сем. Скажімо, дидактичні терміни, що позначають загальні назви об’єктів навчального процесу вищої освіти і назви студентів, залежно від навчального закладу, в якому вони навчаються: students (студенти) – Harrovian – вихованець школи Герроу, Wykehamist – вікеміст (студент чи випускник Вінчестерського коледжу), Rugbrian – учень (чи колишній вихованець) коледжу Раґбі).

Синонімічний зв’язок передбачає пересічення та гіперо-гіпонімічний зв’язок між одиницями, що належать одному або кільком ієрархічним рівням. Такий вид зв’язку спостерігається у дидактичних термінів, які позначають суб’єкта чи об’єкта навчального процесу

одного ступеня, проте мають різні відповідники у британській та американській дидактичній термінології: pupils (брит.) – graders (амер.) – учні.

Фазовий зв'язок виявляємо через семи, які вказують на початковий чи кінцевий стан. До прикладів фазового зв'язку належать дидактичні терміни, що позначають учасників навчального процесу, в основі якого є сема освітній/науковий ступінь. Відповідно, терміни поділяємо залежно від приналежності до певного етапу навчання: учасники навчального процесу в початковій школі, учасники навчального процесу в середній школі, учасники навчального процесу у вищій школі, або ж у черговості надання наукових ступенів: Bachelor's degree (First degree) – ступінь бакалавра, Master's degree – ступінь магістра, Doctor's degree – ступінь доктора, higher degree – вищий науковий/учений ступінь, research degree – дослідницький науковий ступінь, тощо.

Темпоральний зв'язок у семантичній категорії учасника навчального процесу виявляється через семи, які вказують на часову дистантність. Дидактичні терміни, які позначають учасників навчального процесу об'єднані темпоральним зв'язком за допомогою семи тривалість навчання: freshman – студент першого курсу, sophomore – студент другого курсу, junior student – студент третього курсу, senior student – студент четвертого курсу, fresher (розм.) – новачок, post-graduate student (брит.), graduate student (амер.) – студент, який продовжує навчання після отримання ступеня бакалавра.

Локальний зв'язок виявляється через семи, які вказують на локальну характеристику. Цей вид зв'язку притаманний дидактичним термінам, що позначають учасників навчального процесу, в структурі яких присутня назва навчального закладу, де навчається особа: WUkehamist – вікеміст (студент чи випускник Вінчестерського коледжу), Etonian – ітонець (учень чи випускник Ітонського коледжу).

Прикладів градуального, ремінісцентного, партитативного зв'язків, а також зв'язку тяжіння та антонімічного зв'язку в категорії учасника навчального процесу серед дидактичних термінів не знаходимо.

Аналізуючи семну структуру окремих дидактичних термінів (460 одиниць), які формують семантичні категорії учасника, місця, часу навчання та дидактичних технологій та їх зв'язки, доходимо наступних висновків: семна структура англійських дидактичних термінів відображає їх семантичні нюанси; семна структура дидактичного терміна є відкритою системою, оскільки його значення і смисли залежать як від лінгвістичних, так і від екстралінгвістичних факторів; диференційні семи, присутні у семній структурі окремих дидактичних термінів, служать розрізняльними маркерами для тлумачення значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Д'яков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К.: КМ Academia, 2000. – 217 с.
2. Мешков О. Д. Семантические аспекты словосложения английского языка / О. Д. Мешков. – М.: Наука, 1986. – 209 с.
3. Вергун Л. І. Відтворення семантики нових термінів терміносистеми "освіта" англійської мови засобами української мови / Л. І. Вергун // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Мовознавство. – 2002. – № 2 (8). – С. 41–46.